

JEL Classification: E22, E62, G28, H31, O31, O38

Юрій Іванов,

*доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник
Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України,*

Yuriy Ivanov,

*Doctor of science in Economics, professor, chief researcher
of Research Center for Industrial Problems of Development of the NAS of Ukraine,
yuriy.ivanov.ua@gmail.com*

Ольга Іванова,

*доктор економічних наук, професор, завідувачка сектором
Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України,*

Olga Ivanova,

*Doctor of science in Economics, professor, head of the sector
of Research Center for Industrial Problems of Development of the NAS of Ukraine,
laptevaOU@gmail.com*

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

FINANCIAL ASPECTS OF INNOVATION POLICY IN THE CONTEXT OF POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE

Анотація. Досліджено можливості та проблеми фінансового забезпечення інвестицій в умовах повоєнного відновлення України в контексті Національної стратегії доходів до 2030 р.

Abstract. The opportunities and problems of financial support for investments in the post-war reconstruction of Ukraine in the context of the national income strategy until 2030 are investigated.

Масштаби повоєнного відновлення, а також додержання принципу необхідності відновлення на новому якісному рівні, а не простого відтворення виробничого потенціалу, висуває серйозні вимоги до інноваційного наповнення інвестиційних проектів, що мають бути реалізовані на етапі повоєнного відновлення України. Цей принцип передбачено Регламентом ЄС 2024/792 [1] та розробленим Міністерством економіки України Планом реформ для реалізації Ukraine Facility на 2024-2027рр. [2].

Ключовими факторами, що визначають специфіку процесу повоєнного відновлення України, на наш погляд, є такі.

1. Великі масштаби руйнувань та обмеженість фінансових джерел інвестицій. Світовий банк в оновленому звіті «Швидка оцінка шкоди та потреб в Україні» оцінює

потреби на відновлення станом на кінець 2023 р. в розмірі 440,5 млрд євро. При цьому за прогнозами МВФ дефіцит зведеного бюджету України (без врахування грантів) в 2024 р очікується на рівні 20,2% ВВП, а розмір державного боргу – 94% ВВП. Такий стан державних фінансів з одного боку, унеможлиблює масштабне фінансування інвестиційних програм за рахунок бюджетних коштів, а з іншого, - спричиняє ризики штучного обмеження вартості проєктів. Останнє може призвести до обмеженого використання інновацій.

Відсутність необхідних бюджетних ресурсів обмежує також обсяги державних інвестицій та їх інноваційну наповненість. Тому центр ваги фінансування інвестиційних проєктів інноваційної спрямованості переміщується на використання залучених коштів (як на кредитній так і на грантовій основі), і власних коштів суб'єктів господарювання.

В цих умовах обмеженою є також можливість податкового стимулювання інноваційного розвитку, оскільки традиційно використовувані в світовій практиці інвестиційно-інноваційні податкові пільги призводять до скорочення податкових надходжень в поточній перспективі і є по суті втратами бюджету. Цілком зрозуміло, що ці втрати будуть повернені після повної реалізації інноваційних проєктів, проте їх застосування в умовах дефіциту бюджету може спричинити збільшення боргового навантаження, що є небажаним та навіть небезпечним.

Одним з потенційних рішень фінансування інвестицій з високим інноваційним наповненням є введення податку на неочікувані прибутки (податку або внеску солідарності), який широко використовувався в 2023-2024 в країнах ЄС для компенсації наслідків енергетичних кризи, спричиненої агресією росії проти України. По мірі стабілізації цін на енергоресурси актуальність такого інструменту певною мірою втрачається, але європейські країни переміщують сферу дії цього податку з енерговидобувних компаній на інші високоприбуткові сфери бізнесу: банки і фінансові організації (Іспанія, Італія та ін.) фармацевтична і хімічна галузі (Угорщина) тощо. В Україні вже є перша спроба імплементації податку на неочікувані прибутки стосовно надприбутків банків, проте ці кроки поки що є дуже обережними, тому в перспективі слід збільшувати фіскальну ефективність цього джерела надходжень та розширювати податкову базу податку солідарності.

2. Євроінтеграційні перспективи України, які потребують адаптації українського законодавства до вимог Регламентів та Директив ЄС, застосовуваних в Європейському Союзі стандартів, норм і правил. З точки зору фінансування інноваційного розвитку ключове значення має здійснювана в 2023-2024 рр. країнами ЄС імплементація мінімальної ставки податку, яка обмежує застосування занадто масштабних податкових пільг. Обмежувальне значення для застосування фіскальних інструментів стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності має також система норм і правил надання державної допомоги (State Aid).

З іншого боку, спільні документи ЄС (наприклад, Green Deal Plan) передбачають можливості достатньо широкого застосування засобів податкового стимулювання інновацій в екологічній сфері, енергозбереженні та енергоефективності, використанні

альтернативних джерел енергії, які зараз в Україні не застосовуються, але мають гарні перспективи.

3. Стимулювання інноваційного розвитку підприємств та фізичних осіб засобами фіскальної політики значною мірою обмежене прийнятою наприкінці минулого року Національною стратегією доходів до 2030 р. (НСД) [3]. НСД розроблялася Міністерством фінансів України як один із структурних маяків Меморандуму з МВФ. Саме цим обумовлена яскрава виражена фіскальна спрямованість цього стратегічного документа. Разом з тим, важливою позитивною специфічною рисою НСД є можливість коригування стратегії по мірі її реалізації, тому усунення наявних в ній суперечностей в контексті реалізації державної інноваційної стратегії уявляється цілком реальним.

Нажаль, термін «інновація» згадується в НСД лише один раз – в контексті загальних напрямків Стратегії ІТ (підтримка конкурентоспроможності, інновацій та нових економічних моделей в ЄС). Тобто спеціальних податкових пільг інноваційної спрямованості НСД не містить. Тому, на наш погляд, можливим виходом може бути надання цільової орієнтації наявним інвестиційним пільгам – обмеження сфери застосування податкових преференцій виключно інвестиціями в інноваційні процеси за пріоритетними напрямками відновлення.

Всього в НСД міститься дві групи податкових преференцій, спрямованих на підтримку та стимулювання інновацій.

Перша група – спеціальні режими оподаткування, в тому числі Дія-Сіті, індустриальні парки, режим «інвест-няня» (для проектів зі значними інвестиціями) та спеціальні умови для підприємств у шахтарських регіонах. З цих чотирьох проектів два останніх практично не використовуються у зв'язку з дією режиму воєнного стану, а з інноваціями прямо зв'язаний лише перший (стимулювання розробки програмного продукту та інших об'єктів інтелектуальної власності). Що стосується індустриальних парків та режиму «інвест-няня» - орієнтація на стимулювання інновацій може бути забезпечена тільки шляхом звуження сфери застосування преференцій, наприклад, інвестиціями в інноваційні технології.

Друга група інвестиційних податкових преференцій зведена в НСД виключно до прискореної та миттєвої повної амортизації (пільги, при застосуванні якої повна вартість відповідного об'єкта основних засобів відноситься до витрат періоду введення його в експлуатацію – аналог податкової знижки за ставкою 100%). Разом з тим, Національна стратегія доходів не містить визначення об'єктів прискореної або миттєвої амортизації, але цілком очевидно, що ця пільга не може бути застосована до широкого кола об'єктів основних засобів. Тому ця преференція відносно легко може бути трансформована в інноваційну пільгу за умови, що об'єкт її нарахування безпосередньо зв'язаний з інноваційною технологією.

Ці дві групи преференцій є достатньо вузькими, тому для вирішення завдань повоєнного відновлення економіки необхідним уявляється дослідження можливості та умов застосування податкових пільг у вигляді інноваційної податкової знижки та інноваційного податкового кредиту, в т.ч й прирісного.

Література

1. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj>
2. План для реалізації Ukraine Facility 2024-2027. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua>
3. Національна стратегія доходів на період до 2030 р. Затверджена Розпорядженням КМУ від 27 грудня 2023 р. № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Національна_стратегія_доходів_2030.pdf

References

1. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj>
2. Plan for the implementation Ukraine Facility 2024-2027. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua>
3. Nacionalna strategiya dohodiv na perbod do 2030. The order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, December 27, 2023 № 1218-p. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Національна_стратегія_доходів_2030.pdf